

Η κοινωνική αντίδραση έναντι της σεξουαλικής ετερότητας

*Μουζάκη Μαρία **

Περίληψη

Το ζήτημα της ταυτότητας του φύλου και της σεξουαλικότητας συνεχίζει να προσκρούει σε βιολογικές, κοινωνικές επιταγές, με οτιδήποτε παρεκκλίνει από την ετεροφυλία να αντιμετωπίζεται ως «ταμπού», «παρεκκλίνουσα συμπεριφορά», η οποία στιγματίζεται και περιθωριοποιείται. Η κοινωνική αντίδραση έναντι της σεξουαλικής διαφοροποίησης φαίνεται να απαντά σε χρόνια, εδραιωμένα, κοινωνικά κατασκευασμένα πρότυπα και συμπεριφορές, αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την «κοινωνική» κατασκευή του φύλου. Παρά το γεγονός αυτό, η ύπαρξη ενός τρίτου φύλου, ισάξιου με τα άλλα δύο συνιστά μία διαχρονική κοινωνική πραγματικότητα, η οποία συναντάται σε κάθε πολιτιστικό μόρφωμα. Το παρόν άρθρο επιχειρεί να προσεγγίσει τον τρόπο διαχείρισης της σεξουαλικής ετερότητας, μέσα στο σημερινό κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον, που χαρακτηρίζεται από την ραγδαία εξάπλωση της τεχνολογίας και της γνώσης. Αλήθεια, πόσο διασφαλίζονται πραγματικά τα κοινωνικά δικαιώματα αυτών των ατόμων;

Λέξεις κλειδιά: σεξουαλικότητα, φύλο, κοινωνικός αποκλεισμός, κοινωνική αντίδραση, ψυχική υγεία.

* Υποψήφια Διδάκτορας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Εισαγωγή

Παρά την ύπαρξη μειονοτικών σεξουαλικών προτιμήσεων και τάσεων σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ιστορίας, το ζήτημα της σεξουαλικής ταυτότητας συνεχίζει να διχάζει την κοινή γνώμη και να συγχέεται συχνά με θρησκευτικές δοξασίες. Για τις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, η ετεροφυλοφιλία συνιστά την σωστή, φυσιολογική σεξουαλική συμπεριφορά, με οποιαδήποτε άλλη να χαρακτηρίζεται ως «παρεκκλίνουσα συμπεριφορά», οδηγώντας στην ανάλογη κοινωνική αντίδραση. Η ύπαρξη δε της κοινωνικά, καθορισμένης σεξουαλικής συμπεριφοράς μαρτυρείται και από το ότι τα άτομα που ανήκουν σε μειονοτικές σεξουαλικές κοινότητες, δεν έχουν ισότιμα δικαιώματα, σε σχέση με τον ετερόφυλο πληθυσμό, το οποίο συνδέεται με φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και στίγματος, που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα.

Η κοινωνική αντίδραση απέναντι σε αυτά τα άτομα μπορεί να δικαιολογηθεί σε μεγάλο βαθμό από την ίδια την στάση της Πολιτείας, καθώς και από τον τρόπο προβολής της ομοφυλοφιλίας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η περίπτωση του AIDS αποτελεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα του στιγματισμού και της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Ήταν αρχές της δεκαετίας του 1980 όταν εμφανίστηκαν τα πρώτα θύματα του AIDS (Σύνδρομο Επίκτητης Ανοσολογικής Ανεπάρκειας), μιας ασθένειας που οφείλεται στον ιό HIV (Ανθρώπινος Ιός Ανοσολογικής Ανεπάρκειας), με την πλειοψηφία των θυμάτων της να είναι ομοφυλόφιλοι άνδρες. Τα θύματα αυτά, εκτός από την θανατηφόρα ασθένεια καλούνταν να αντιμετωπίσουν ταυτόχρονα, την εχθρική κοινή γνώμη. Πολλοί ομοφυλόφιλοι έχασαν την ασφαλιστική τους κάλυψη, απολύθηκαν από τις δουλειές τους και διώχτηκαν από τα σπίτια τους. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης των Η.Π.Α. δε, αποφάνθηκε ότι ήταν νόμιμο οι εργοδότες να κάνουν διακρίσεις εις βάρος των ομοφυλόφιλων υπαλλήλων τους που είχαν προσβληθεί από τον ιό, εάν οι διακρίσεις αυτές ήταν βασισμένες στον φόβο της μετάδοσης της ασθένειας. Το AIDS σχετίστηκε με την ομοφυλοφιλία και ονομάστηκε «η μάστιγα των ομοφυλοφίλων» (Thio,2003:563).

Αντίστοιχη ήταν και η αντίδραση από τον έντυπο τύπο της εποχής- «Με 80.000 νεκρούς από AIDS, οι ατρόμητοι ομοφυλόφιλοι μας φαίνονται κυριολεκτικά σατανισμός και αυτοκτονία (FAIR,1996). Άλλοι αρθρογράφοι τόνιζαν ότι «εάν η κυβέρνηση προσπαθήσει να ανακαλύψει ένα εμβόλιο, στην ουσία αποδέχεται και

υποστηρίζει την ομοφυλοφιλία ως ένα φυσιολογικό τρόπο ζωής» (Thio,2003:564). Μέσα σε αυτό το εχθρικό κλίμα τα πρώτα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας προσπαθούσαν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, όταν άλλοι επέλεγαν την σιωπή και την αποξένωση. Είναι η εποχή που καταγράφονται αυξημένα περιστατικά βίας, αλλά και αυξημένης νοσολογίας, αφού ένα ικανοποιητικό ποσοστό αυτών των ατόμων, φοβούμενοι το στιγματισμό τους και την στάση του ιατρικού προσωπικού, είτε δεν αποκάλυπταν την σεξουαλική τους ταυτότητα, είτε δεν προχωρούσαν σε τακτικό ιατρικό έλεγχο. Αρνητικές είναι και οι επιπτώσεις του στίγματος στην ψυχική υγεία, με την ανάπτυξη ψυχοσυναισθηματικών διαταραχών, κυρίως κατάθλιψης, καθώς και μορφών αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Πρόσφατα στην Ελλάδα, ένας 14χρονος αυτοκτόνησε λόγω εκφοβισμού, μεταξύ άλλων εξαιτίας της έκφρασης του φύλου του. Εύλογα σε αυτό το σημείο, τίθενται το ερώτημα κατά πόσο έχει μεταβληθεί η κοινωνική αντίδραση στην σεξουαλική διαφοροποίηση, όντας στην κοινωνία του 21ου αιώνα.

Ανάμεσα σε συλλογικές και ατομικές ταυτότητες

Από τις πρώτες ώρες γέννησής του, ο άνθρωπος εισέρχεται σε ένα πολιτιστικό, κοινωνικό περιβάλλον, όπου μέσα από ένα σύνολο ερεθισμάτων ενσωματώνει γνώσεις, δεξιότητες και κανόνες τα οποία στη συνέχεια δρουν καταλυτικά στην συγκρότηση της προσωπικής και κοινωνικής του ταυτότητας. Η κοινωνικοποίηση, όπως αποκαλείται, είναι μία δια βίου διαδικασία με πολυδιάστατο ρόλο• ρυθμίζει την κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων, επιβάλλοντας κοινωνικούς κανόνες και αξιακά πρότυπα, εξασφαλίζοντας ταυτοχρόνως την κοινωνική συνοχή και την εύρυθμη λειτουργία της κοινότητας. Με αυτή την έννοια είναι πιθανόν να υπάρξει σύγκρουση ανάμεσα στις διάφορες ταυτότητες που συνθέτουν την γενικότερη του ατόμου και συνδέονται με την αυτοεικόνα, την αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμησή του.

Ο Erikson υπήρξε από τους πρώτους θεωρητικούς που προσδιόρισε την έννοια της ταυτότητας, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για την υποκειμενική αίσθηση της κατάστασης που αποκτά το άτομο, αποτέλεσμα της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Σύμφωνα με τον Erikson η ανάπτυξη της προσωπικότητας διέρχεται μέσα από μία σειρά ψυχοβιολογικών σταδίων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, όπου το κάθε στάδιο αντιπροσωπεύει ένα κρίσιμο σημείο στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

(Lawrence, Oliver, 2001). Αντίθετα, ο Freud επέλεξε να αναδείξει την σύγκρουση μεταξύ των κοινωνικών επιταγών και των βιολογικών αναγκών, που ενυπάρχουν στο Εκείνο, στο Εγώ και το Υπερεγώ, με οποιαδήποτε σύγκρουση, μεταξύ αυτών των τριών στοιχείων να βρίσκεται «καταπιεσμένη» στο ασυνείδητο του ατόμου. Η σύγκρουση αυτή είναι ιδιαίτερα επίπονη για το άτομο και εκδηλώνεται με την μορφή διαφόρων ψυχικών συμπτωμάτων, όπως η κατάθλιψη και η βία (Thio, 2003:371-373). Για τον Zurich (1977, αναφέρεται στο Δραγώνα, 2001:26), υπάρχουν τέσσερις βασικές διαστάσεις που συνθέτουν την αίσθηση του εαυτού: (α) ο βιολογικός εαυτός, που περιλαμβάνει φυσικά χαρακτηριστικά, (β) ο κοινωνικός, που αντηχεί την κοινωνική θέση του ατόμου, (γ) ο ψυχολογικός, του οποίου τα χαρακτηριστικά καθορίζονται από το κοινωνικό περιβάλλον και (δ) ο καθολικός εαυτός, που αφορά παγκόσμια, πανανθρώπινα χαρακτηριστικά.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνεται η προσωπική/ατομική και η κοινωνική/συλλογική ταυτότητα του ατόμου, δύο έννοιες αλληλοσυμπληρούμενες, μιας και η ταυτότητα του ατόμου οικοδομείται μέσω της αλληλεπίδρασης με άλλα πρόσωπα. Η κοινωνική διαντίδραση που επιτυγχάνεται είναι παρούσα σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας, λαμβάνοντας άλλοτε την μορφή της λεκτικής και άλλοτε μη λεκτικής επικοινωνίας. Οι εκφράσεις του προσώπου, οι χειρονομίες του σώματος μεταδίδουν νοήματα, προσδίδοντας χαρακτηριστικά και ιδιότητες στο άτομο. Η κοινωνική κατηγοριοποίηση που πραγματοποιείται είναι υπεύθυνη για την συγκρότηση των διαφόρων ταυτοτήτων που αποκτώνται και αποδίδονται όχι μόνο στο άτομο, αλλά και στα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας (Giddens, 2002).

Ο όρος προσωπική/ατομική ταυτότητα αφορά την αίσθηση του εαυτού, που βασίζεται σε διαπροσωπικές συγκρίσεις και σε χαρακτηριστικά του εσωτερικού εαυτού, διαχωρίζοντας το άτομο από την ομάδα. Είναι το αποτέλεσμα μιας μακράς και σταδιακής πορείας μέσα στον χρόνο, που περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις. Η πρώτη βρίσκεται στο βιολογικό-αισθητηριακό επίπεδο, όπου το άτομο από τα πρώτα στάδια της ζωής του, επεξεργάζεται αισθητηριακές πληροφορίες, αναγνωρίζοντας το τι ευχαριστεί και ικανοποιεί τις σωματικές του ανάγκες. Η δεύτερη εντοπίζεται στην εφηβική ηλικία και αφορά στην κοινωνική διαδικασία ενσωμάτωσης/αποχωρισμού. Σε αυτό το στάδιο, το άτομο επιθυμεί την θετική του εικόνα, μέσω της αποδοχής και συμμετοχής του σε νεανικές ομάδες, διεκδικώντας και την μοναδικότητά του, η οποία συχνά οδηγεί σε συνεχείς συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις με την οικογένειά του. Η

τρίτη διάσταση εκφράζει την διαχρονική ανάγκη του ατόμου να ανήκει σε μία συλλογικότητα, ανεξάρτητα από τις επιμέρους ομάδες που την απαρτίζουν (Δραγώνα,2007:21-23).

Στην πραγματικότητα, η προσωπική/ατομική ταυτότητα δεν μπορεί να εξεταστεί μεμονωμένα από το κοινωνικό γίνεσθαι, μιας και το άτομο αυτό-προσδιορίζεται εντός του κοινωνικού περιβάλλοντος. Είναι άλλωστε η κοινωνική διαντίδραση υπεύθυνη για τον σχηματισμό του «Εγώ», το οποίο έχει ως σημείο αναφοράς το «Εμείς» και τις νόρμες που προστάζει το εκάστοτε κοινωνικό-πολιτιστικό πλαίσιο. Συνεπώς, η ατομικότητα βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία με την συλλογικότητα, η οποία αντιπροσωπεύει και την κοινωνική ταυτότητα όχι μόνο του ατόμου, αλλά και των υπολοίπων μελών της κοινότητας. Η κοινωνική ταυτότητα αφορά τις όψεις της αυτοεικόνας του ατόμου που προέρχονται από τις κοινωνικές όψεις ή κατηγορίες, στις οποίες θεωρεί ότι ανήκει, με το άτομο να διαθέτει πολλαπλές κοινωνικές ταυτότητες (Γκότοβος,2002:103). Ο καθορισμός της κοινωνικής ταυτότητας μπορεί να γίνει με δύο τρόπους• αφενός με αυτοπροσδιορισμό από τα μέλη της συλλογικότητας και αφετέρου, με ετεροπροσδιορισμό από εξωτερικούς παρατηρητές που αναγνωρίζουν κοινά χαρακτηριστικά στα μέλη της ομάδας (Jenkins,2008:104-106). Η ιδιαιτερότητά της είναι ότι δεν συνιστά κάτι σταθερό και αμετάβλητο, αφού διαμορφώνεται και αναδιαμορφώνεται μέσα στον χρόνο (Γκότοβος,2002:111).

Βασική επιδίωξη του ατόμου είναι να αποκτήσει, αλλά και να διατηρήσει μία θετική κοινωνική ταυτότητα, η οποία δρα θετικά στην αυτοεκτίμησή του και κατ' επέκταση στην δημιουργία της δικής του ταυτότητας. Η κοινωνική ταυτότητα υπόκειται σε κοινωνικές συγκρίσεις και κατηγοριοποιήσεις, καθορίζοντας με αυτό τον τρόπο αν είναι θετική ή αρνητική. Ο οποιοσδήποτε χαρακτηρισμός σηματοδοτεί μία σειρά κοινωνικών αλλαγών και νοηματοδοτήσεων, με ανάλογο αντίκτυπο στην προσωπική ταυτότητα του ατόμου. Στην περίπτωση δε του αρνητικού χαρακτηρισμού, τότε το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και στιγματισμού, παρεμποδίζοντας την ενεργή συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή.

Η έννοια του φύλου και της σεξουαλικότητας

Σε κάθε πολιτιστικό μόρφωμα υπάρχει ένα καθορισμένο πλαίσιο έμφυλων συμπεριφορών, το οποίο και επηρεάζει την διαμόρφωση της κοινωνικής ταυτότητας και την αναπαραγωγή συγκεκριμένων αντιλήψεων και συμπεριφορών. Η σεξουαλικότητα συνιστά ένα αναπόσπαστο τμήμα της ανθρώπινης προσωπικότητας, το οποίο διαμορφώνεται μέσα σε ένα σύνολο βιολογικών, βασικών αναγκών, σε συνάρτηση με ψυχολογικούς, κοινωνικούς, ηθικούς, θρησκευτικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Στον καθημερινό λόγο, οι έννοιες της σεξουαλικής ταυτότητας και συμπεριφοράς συχνά συγχέονται με την ταυτότητα του φύλου, προκαλώντας παρερμηνείες, προκαθορισμένες «φυσιολογικές» συμπεριφορές και φυλετικά πρότυπα.

Η ταυτότητα του φύλου ή έμφυλη ταυτότητα είναι η υποκειμενική αντίληψη ενός ατόμου για τον εαυτό του και ειδικότερα, εάν ανήκει στο θηλυκό ή ανδρικό φύλο. Η «επιλογή» αυτή συνεπάγεται από προκαθορισμένα πρότυπα, αντιλήψεις και κοινωνικούς ρόλους περί αρρενωπότητας και θηλυκότητας, που αποδίδονται στα μέλη της κοινότητας. Οι έμφυλοι ρόλοι που αναδεικνύονται στηρίζονται κυρίως στις βιολογικές και σωματικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, οι οποίες εντοπίζονται σε μορφολογικά και ποσοτικά στοιχεία, ήδη από την εμβρυακή ηλικία. Οι διαφορές αυτές είναι έκδηλες από την έκτη εβδομάδα κύησης στα γονίδια X και Y χρωμοσώματα – αρσενικό είκοσι τρία (23) XY και θηλυκό είκοσι τρία (23) XX. Η βασική ωστόσο διαφοροποίηση έγκειται σε ανατομικό επίπεδο και δη στην εξωτερική εμφάνιση των γεννητικών οργάνων, με τις διαφορές αυτές να είναι αναγκαίες για την αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους, όπου ο ρόλος του άντρα περιορίζεται σε εκείνον του δημιουργού και δότη του σπέρματος. Υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου εξαιτίας κάποιων ανωμαλιών στην ανάπτυξη, το άτομο είναι πιθανόν να αναπτύξει γεννητικά όργανα και των δύο φύλων, το οποίο και τον κατατάσσει σε μία τρίτη κατηγορία, επικαλούμενη ως ερμαφρόδιτα (Hughe, Kroehler, 2007:429-430).

Η βιολογική ερμηνεία του φύλου αμφισβητείται, με πολλούς μελετητές να προβάλλουν το εγχείρημα ότι η προσέγγιση αυτή δεν μπορεί να ερμηνεύσει τα υψηλά ποσοστά συγκέντρωσης ορισμένων «θηλυκών» ή «αρσενικών» ορμονών, σε αντίθετα φύλα ή και την ανάπτυξη επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών, εκ μέρους των γυναικών. Σύμφωνα με την Stryker Susan (2008:4), υπάρχει μία βιολογική βάση

για την ταυτότητα του φύλου, χωρίς εντούτοις να μπορεί να αποδειχτεί η βιολογική αιτία διαμόρφωσής της.

Άλλοι ερευνητές αναφέρθηκαν σε γνωσιακές διαφορές –στην λεκτική, οπτική-χωρική και μαθηματική ικανότητα- των δύο φύλων, το οποίο οδήγησε σε νέες διαμάχες, με βασικό αντεπιχείρημα ότι οι διαφορές αυτές στην πράξη ήταν αμελητέες. Οι Bakes και Jones (1993) υποστηρίζουν ότι οι μαθησιακές επιδόσεις είναι ισάξιες, όταν παρέχονται ίσες ευκαιρίες στους ενηλίκους και των δύο φύλων. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η θέση του Udry (2000 αναφέρεται στο Hughe,Kroehler,2007:431), ο οποίος έθεσε τους βιολογικούς παράγοντες υπεύθυνους για την έμφυλη κοινωνικοποίηση, αλλά και για την διαμόρφωση του κοινωνικού φύλου στον χρόνο.

Όντως, το βιολογικό φύλο καθορίζει την ανατροφή των παιδιών καθώς και τα αρχικά πρότυπα, με τα οποία ταυτίζεται το παιδί δημιουργώντας το φαινόμενο του μιμητισμού, τις πρώτες εμπειρίες και τα ερεθίσματα τα οποία διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αίσθηση του εαυτού. Η διαπίστωση αυτή μαρτυρά και την επίδραση που έχει το πολιτιστικό περιβάλλον στην διαμόρφωση των έμφυλων ρόλων και συμπεριφορών, οι οποίοι διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία. Για τους Bradbard et al. (1986), το περιβάλλον επηρεάζει έμμεσα την διαμόρφωση της σεξουαλικής ταυτότητας, μέσω ενός σχήματος που καθοδηγεί τον τρόπο που επιλέγουν και ανακαλούν πληροφορίες, προωθώντας ένα συγκεκριμένο μοντέλο συμπεριφοράς.

Αρκετοί μελετητές διερευνούν την έννοια του φύλου, όπως την γλωσσική ικανότητα του ανθρώπου. Οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να μιλούν, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι γεννήθηκαν γνωρίζοντας το πώς να μιλούν την μητρική τους γλώσσα ή άλλες διαλέκτους. Με αυτή την έννοια, η σεξουαλική ταυτότητα, δεν θα πρέπει να θεωρείται κάτι καθορισμένο και δεδομένο, αλλά ως ένα κοινωνικά διαμορφωμένο «προϊόν». Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα παιδικά παιχνίδια, οι χρόνιοι εδραιωμένοι εργασιακοί νόμοι στις δυτικές κοινωνίες ή και τα πρότυπα περί επιθετικότητας που προάγονται στα αγόρια από νεαρή ηλικία, τα οποία καλούνται να αντιδρούν για να μην χαρακτηριστούν «μαλθακά».

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης σκιαγραφεί με απόλυτη σαφήνεια τον ρόλο της κοινωνίας, βάσει της οποίας η ταυτότητα του φύλου προκύπτει από έναν συνδυασμό παρατήρησης, ενίσχυσης και μίμησης. Η κατάλληλη έμφυλη

συμπεριφορά ενισχύεται και αμείβεται από το οικείο περιβάλλον, ενώ η ακατάλληλη αποδοκιμάζεται και τιμωρείται, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μιμούνται έναν καθορισμένο τρόπο συμπεριφοράς (Μαζηρίδου,2007:37-38).

Μία διαφορετική προοπτική στην εκμάθηση του φύλου, προτείνει η θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης του Kohlberg, όπου μέσα από ένα σύνολο γνωστικών διαδικασιών που συντελούνται σε κάθε στάδιο γνωστικής ανάπτυξης, το παιδί αναγνωρίζει και διαμορφώνει την έμφυλη ταυτότητά του. Ο ρόλος της οικογένειας παραμένει καίριος και σε αυτή την θέση, αφού είναι η ίδια που παρέχει αρχικά τα έμφυλα πρότυπα και τις κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές (Μαζηρίδου,2007:40-41).

Κοινό σημείο όλων των θεωριών είναι η σημασία που δίνεται στην πρώτη παιδική (2-6 ετών) και εφηβική ηλικία, στην διαμόρφωση αυτής της ταυτότητας. Η πιο γνωστή προσέγγιση, που επί δεκαετίες άσκησε σημαντική επιρροή ήταν του S.Freud (2010), ο οποίος ερμήνευσε την έμφυλη συμπεριφορά ως το αποτέλεσμα της ταύτισης του ατόμου με τον ομόφυλό του γονέα. Εξαιρούνται τα αγόρια, τα οποία ξεκινούν την ζωή τους με ετερόφυλο προσανατολισμό, μιας και το πρώτο ερωτικό τους αντικείμενο είναι η ίδια η μητέρα τους (οιδιπόδειο σύμπλεγμα). Στην συνέχεια, ο φόβος για αυτήν τους την επιθυμία, αλλά και η αντίδραση του οικείου τους περιβάλλοντος στην ενασχόλησή τους με τα γεννητικά τους όργανα, είναι πιθανόν να τους δημιουργήσουν «άγχος ευνουχισμού», οδηγώντας σε ενοχικές σκέψεις και διάφορες νευρώσεις. Αντίθετα, σε ευνοϊκή έκβαση του άγχους του ευνουχισμού προκαλείται λύση του οιδιπόδειου, όπου το αγόρι εσωτερικεύει την αιμομικτική απαγόρευση και ταυτίζεται τελικά με τον πατέρα του. Όπως το αγόρι, έτσι και το κορίτσι είναι προσκολλημένο στη μητέρα του, η οποία συνιστά το αρχικό ερωτικό του αντικείμενο, ενώ νιώθει ιδιαίτερα μειονεκτικά εξαιτίας της απουσίας αρσενικού γενετικού οργάνου. Τα αρνητικά αυτά αισθήματα εκφράζονται μέσα από μία γενικότερη εχθρική στάση απέναντι στην μητέρα, στρέφοντας πλέον το ερωτικό της ενδιαφέρον στο πατέρα (σύμπλεγμα της Ηλέκτρας). Ο τρόπος διαχείρισης και επίλυσης αυτού του συμπλέγματος είναι καθοριστικός στην ανάπτυξη ή μη αρρενωπών χαρακτηριστικών, αλλά και στην μελλοντική της σεξουαλική ζωή, ιδίως όσον αφορά το θέμα της απόλαυσης.

Η Chodorow εμβάθυνε στον ρόλο της μητέρας στην ανατροφή των παιδιών και στο πώς αυτή επηρεάζει διαφορετικά τα δύο φύλα• η σχέση μητέρας-κόρης

χαρακτηρίζεται από αμοιβαία αλληλεπίδραση και ταύτιση, ενώ η σχέση μητέρας-γιου στην αποσύνδεση και την αντίθεση (Μαζηρίδου,2007:58). Ο Stoller (1968, αναφέρεται στο Ισακίδου,2016:40-41), πρόβαλε την έννοια της πυρηνικής ταυτότητας, η οποία νοείται ως μία αυτονόητη πεποίθηση κάποιου ότι το φύλο που του αποδίδεται είναι σωστό, από ανατομική και ψυχολογική άποψη, η οποία παρατηρείται πριν από το πρώτο έτος και σταθεροποιείται ανάμεσα στους 18-36 μήνες.

Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί το ενδιαφέρον για τη σεξουαλική ταυτότητα και συμπεριφορά, όπως και εμφανίζεται από την αύξηση της διεθνούς βιβλιογραφίας. Σε αυτό συντέλεσαν αισθητά διάφορα κοινωνικά κινήματα που έδωσαν «φωνή» σε πολλά άτομα που απέκλιναν από τα κοινωνικά πρότυπα περί φύλου. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι πολιτισμοί προωθούν το γνωστό δίπολο σύστημα που εξετάσαμε, το οποίο στηρίζεται στους άντρες και στις γυναίκες, με την ετεροφυλία να θεωρείται η φυσιολογική, κοινωνικά σωστή σεξουαλική συμπεριφορά. Υπάρχουν βέβαια πολιτισμοί, που αναγνωρίζουν την ύπαρξη του τρίτου φύλου ή ότι υπάρχουν μέχρι και πέντε φύλα. Η Lorber Judith (1994:56) αναφέρει την ύπαρξη των berdaches ή hijras ή xaniths σε ορισμένες μη δυτικές κοινωνίες. Τα άτομα αυτά, αν και είναι βιολογικά άντρες, συμπεριφέρονται, ντύνονται, εργάζονται και αντιμετωπίζονται ως «κοινωνικά γυναίκες»- στην γλώσσα μας, χαρακτηρίζονται ως «ανδρικές γυναίκες». Αντίστοιχα, υπάρχουν αφρικανικές και αμερικανικές ινδιάνικες κοινωνίες, που έχουν μία κατάσταση φύλου, που αποκαλείται ως «ανδρική καρδιά»• βιολογικά γυναίκες, εργάζονται, παντρεύονται και λειτουργούν ως άνδρες, με το κοινωνικό τους στάτους να είναι «θηλυκοί άνδρες».

Μέσα σε αυτά το πλαίσιο γίνεται κατανοητή η διάκριση ανάμεσα στο βιολογικό και κοινωνικό φύλο, με το τελευταίο να προκύπτει από την κοινωνική κατηγοριοποίηση περί φυσιολογικής και μη συμπεριφοράς. Η Nicole-Claude Mathiew (2005:45) διέκρινε τρεις τρόπους εννοιολόγησης του φύλου:

- Την ταυτότητα του «φυσικού φύλου», όπου υπάρχει μία σαφής σύνδεση του βιολογικού με το κοινωνικό φύλο και αποτελεί μία ατομιστική συνείδηση.
- Την «έμφυτη» ταυτότητα, η οποία βασίζεται σε μία συνείδηση ομάδας, με το κοινωνικό και βιολογικό φύλο να συνδέονται αναλογικά.
- Την ταυτότητα της «τάξης του φύλου», στην οποία το κοινωνικό φύλο θεωρείται ότι κατασκευάζει το βιολογικό.

Οι προσεγγίσεις αυτές αναδεικνύουν την υποκειμενική διάσταση της ταυτότητας του φύλου, για κάθε άτομο, η οποία συνδέεται με ένα σύνολο πεπιοθήσεων σχετικά με την αρρενωπότητα και την θηλυκότητα. Το γεγονός αυτό φανερώνει την καθοριστική επιρροή του πολιτιστικού περιβάλλοντος στην διαμόρφωση αξιών, σεξουαλικών συνηθειών και συμπεριφορών. Παράλληλα παράγοντες που συνδέονται με το κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον, όπως είναι η κοινωνική τάξη, η εθνικότητα, καθώς και η στάση και συμπεριφορά των γονέων, μπορούν να αποτελέσουν προγνωστικούς παράγοντες σεξουαλικών αξιών και συμπεριφορών (Lavee,1991:205). Η Lorber (1994) αναγνωρίζει μέχρι και δέκα διαφορετικές σεξουαλικές ταυτότητες: ετεροφυλόφιλη γυναίκα, ετεροφυλόφιλος άνδρας, ομοφυλόφιλη γυναίκα, ομοφυλόφιλος άνδρας, αμφιφυλόφιλη γυναίκα, αμφιφυλόφιλος άνδρας, παρενδυτική γυναίκα, παρενδυτικός άνδρας, μεταφυλετικός άνδρας, μεταφυλετική γυναίκα. Οι αποκλίσεις αυτές από τη φυσιολογική συμπεριφορά περιγράφονται από το Παγκόσμιο Διαγνωστικό Εγχειρίδιο ως «δυσφορία φύλου» ή «διαταραχή ταυτότητας φύλου», περιλαμβάνοντας όσα άτομα δεν αισθάνονται ότι ταυτίζονται με το βιολογικό τους φύλο (ICD11 και DSMV).

Ο πολλαπλός αποκλεισμός των ΛΟΑΤΚΙ

Πρόσφατα, το Βατικανό μέσα από ένα μακροσκελές κείμενο απέρριψε την ιδέα περί «ελαστικότητας» του φύλου θεωρώντας ότι υπονομεύει τον θεσμό της οικογένειας και την ίδια την έννοια της φύσης¹. Την ίδια περίοδο, στην Ελλάδα και παρά τον Ν.4491/2017² περί νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου,

¹ Το κείμενο κυκλοφόρησε στις 10 Ιουνίου 2019, δίχως να φέρνει την υπογραφή του Πάπα Φραγκίσκου, αν και επικαλείται δηλώσεις που έχει κάνει στο παρελθόν, παρέχοντας οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς σχετικά με ερωτήματα των μαθητών για την «ρευστότητα» του φύλου. Το Βατικανό απορρίπτει εξίσου τα νέα είδη συμβίωσης, που αντιτίθενται στο παραδοσιακό μοντέλο του γάμου ανάμεσα σε έναν άντρα και μια γυναίκα, κάνοντας λόγο ότι ο παραδοσιακός γάμος εμφανίζεται πλέον σαν κατάλοιπο των πατριαρχικών κοινωνιών (athensvoice.gr,11.6.2019).

² Στο άρθρο 3 του Ν.4491/2017 δίνεται η δυνατότητα διόρθωσης του καταχωρημένου φύλου, ώστε να είναι σύμφωνο στη βούληση, στην προσωπική αίσθηση του σώματος και στην εξωτερική του εικόνα, το οποίο ωστόσο πραγματοποιείται υπό καθορισμένες προϋποθέσεις.

συνεχίζονται οι αντιδράσεις από ένα ικανοποιητικό ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας, απέναντι στα άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό.

Οι αντιδράσεις αυτές κλιμακώνονται από αρκετούς πνευματικούς πατέρες της Εκκλησίας, με τον Μητροπολίτη Άνθιμο το 2017 να προβαίνει σε τέλεση αγρυπνίας, με σκοπό όπως αναφέρει σε μήνυμά του, να «αντιμετωπιστεί ποιμαντικά και αποτρεπτικά, η δυσάρεστη, απαράδεκτη και αξιοκατάκριτη παρουσία των ομοφυλοφίλων» (protothema.gr,18.6.2017). Τον Δεκέμβριο του 2015 ο μητροπολίτης Καλαβρύτων και Αιγιαλείας Αμβρόσιος, σε διαδικτυακό του κείμενο καταδίκασε την ομοφυλοφιλία ως «εκτροπή από τους νόμους της φύσεως, κοινωνικό κακούργημα, αμαρτία» σημειώνοντας, ότι «όσοι τη βιώνουν ή την υποστηρίζουν δεν είναι φυσιολογικοί άνθρωποι αλλά αποβράσματα της κοινωνίας» (in.gr,19.3.2018). Παράλληλα τον Φεβρουάριο του 2019 ο μητροπολίτης Αμβρόσιος, φέρεται να ήθελε να απομακρύνει ηλικιωμένο από γηροκομείο εξαιτίας του σεξουαλικού του προσανατολισμού, έχοντας ήδη καταδικαστεί σε φυλάκιση επτά μηνών με τριετή αναστολή από το Πλημμελειοδικείο Αιγίου, λόγω του ομοφοβικού κειμένου που είχε δημοσιεύσει τον Δεκέμβριο του 2015 (enikos.gr,20.2.2019,protothema.gr,28.1.2019).

Ανάλογες αντιδράσεις σημειώθηκαν και από άλλα πρόσωπα της πολιτικής, θρησκευτικής και κοινωνικής σκηνής της χώρας, η πηγή των οποίων βρίσκεται σε χρόνια εδραιωμένα κοινωνικά πρότυπα- ρόλους και αντιλήψεις σχετικά με την έννοια της σεξουαλικής ταυτότητας και συμπεριφοράς. Όπως έχει προαναφερθεί και παρά τον βιολογικό προσανατολισμό στον φυλετικό καθορισμό, στην κοινωνική πραγματικότητα υπάρχουν άτομα που μολονότι έχουν καταχωρηθεί σε ένα συγκεκριμένο φύλο, εντούτοις ντύνονται, αισθάνονται και σκέφτονται σαν το αντίθετο φύλο. Ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός παρεκκλίνει από τα «φυσιολογικά» κοινωνικά καθιερωμένα πρότυπα της ετεροφυλοφιλίας, νιώθοντας έλξη άλλοτε για το ίδιο φύλο, άλλοτε για τα δύο ή και για κανέναν, το οποίο και συνοψίζεται σε τρεις όρους: ομοφυλοφιλία, αμφιφυλοφιλία και ασεξουαλικότητα. Οι έννοιες δε, ομοφυλοφιλία, αμφιφυλοφιλία και ετεροφυλοφιλία, είναι οι βασικές κατηγορίες σεξουαλικού προσανατολισμού στο ετερο-ομοφυλοφιλικό φάσμα.

Στο άρθρο 5 προβλέπονται οι απαραίτητες ενέργειες και το θεσμικό πλαίσιο που ακολουθούνται κατά την διόρθωση φύλου, ορίζοντας το καθήκον εχεμύθειας για όσα άτομα εμπλέκονται σε αυτές τις διαδικασίες, με την πρόσβαση σε αυτά τα έγγραφα να έχει το ίδιο το πρόσωπο, καθώς και όσοι έχουν ειδική έγγραφη εξουσιοδότηση (άρθρο 6).

Το αρκτικόλεξο που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό είναι το ΛΟΑΤ –σε διεθνές επίπεδο, ο όρος LBGT- που προέρχεται από τις λέξεις Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφιφυλόφιλος και Τρανς. Πρόκειται για ένα σχετικά πρόσφατο ακρώνυμο, που ξεκίνησε να χρησιμοποιείται μόλις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο οποίος πλέον συναντάται ως ΛΟΑΤΚΙ (LBGTQI) περιλαμβάνοντας και τα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία κουίρ (queer) και ίντερσεξ, με τον πρώτο όρο να περιγράφει εκείνα τα άτομα που αμφισβητούν τους κοινωνικούς έμφυλους ρόλους. Ο όρος ίντερσεξ προσδιορίζει τα άτομα που παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις στα γεννητικά τους όργανα, στα χρωμοσώματα ή και στις ορμόνες τους που σχετίζονται με το φύλο. Παλαιότερα, τα άτομα αυτά αποκαλούνταν ερμαφρόδιτα, ο οποίος και αντικαταστάθηκε, θεωρώντας ότι ενέτεινε τον στιγματισμό.

Τα άτομα που ανήκουν σε αυτή την κοινότητα κατατάσσονται στις λεγόμενες ευάλωτες-ευπαθείς κοινωνικές ομάδες ή ομάδες υψηλού κινδύνου, οι οποίοι εξαιτίας της σεξουαλικής προτίμησής τους που παρεκκλίνει από τις κοινωνικά καθορισμένες συμπεριφορές, τίθενται στο κοινωνικό περιθώριο, στιγματίζονται, ενώ συχνά γίνονται θύματα λεκτικών και σωματικών επιθέσεων, όχι μόνο οι ίδιοι, αλλά και οι οικογένειές τους. Η κατάσταση αυτή, συνδέεται με τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που ενυπάρχουν σε κάθε πολιτιστικό, κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο και μαρτυρείται από ένα σύνολο καθημερινών πρακτικών, παιδικών παιχνιδιών, εργασιακών κανόνων, επαγγελματικών επιλογών, ακόμα και μέσα από παραμύθια ή και από τα ίδια τα σχολικά βιβλία.

Η εχθρική κοινωνική αντίδραση οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό και στον τρόπο προβολής της σεξουαλικής διαφοροποίησης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ιδίως μέχρι τέλη της δεκαετίας του 1990, υπήρχε μία πληθώρα ταινιών που απέδιδε βίαιες, επιθετικές συμπεριφορές, σε χαρακτήρες που έπασχαν από διαταραχές ταυτότητας φύλου. Επιπλέον, ο έντυπος τύπος της εποχής «καταδίκασε» τους ομοφυλόφιλους, για την κρίση σε καίριους κοινωνικούς θεσμούς, παρουσιάζοντάς τους ως υπαίτιους για την έκπτωση ηθικών αξιών, επηρεάζοντας δυσμενώς με αυτό τον τρόπο την κοινή γνώμη, συμβάλλοντας στην περιθωριοποίηση και εν τέλει στον κοινωνικό αποκλεισμό αυτών των ατόμων. Μιλώντας για τον κοινωνικό αποκλεισμό, αναφερόμαστε σε μία «περίπλοκη», κοινωνική διαδικασία, κατά την οποία κάποια άτομα αποκλείονται κοινωνικά ή στερούνται των δικαιωμάτων τους, επιφέροντας

ταυτοχρόνως ρήξη στην κοινωνική συνοχή. Ενδεικτική προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού στην ζωή του ατόμου αποτελεί η θέση του Barry (1998), ο οποίος εκλαμβάνει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως μία παραβίαση των αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης, που πραγματοποιείται με δύο τρόπους· έρχεται αφενός σε σύγκρουση με την ισότητα των ευκαιριών και αφετέρου, συνδέεται με την αδυναμία αποτελεσματικής συμμετοχής στην πολιτική.

Πράγματι, στα περισσότερα κράτη οι ΛΟΑΤΚΙ υποφέρουν από διακρίσεις και μειωμένη πρόσβαση στα προγράμματα κοινωνικής προστασίας, όπως είναι η υγειονομική περίθαλψη και το συνταξιοδοτικό σύστημα. Η Nancy Fraser (1997:18) επιχειρώντας να εξηγήσει την κατάσταση αυτή, αναφέρει ότι «η σεξουαλικότητα είναι ένας τρόπος κοινωνικής διαφοροποίησης, χωρίς να συνδέεται και να ερμηνεύεται με όρους πολιτικής οικονομίας αφού οι ομοφυλόφιλοι διανέμονται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις της καπιταλιστικής οικονομίας, δίχως να έχουν διακριτή θέση στον καταμερισμό της εργασίας (..) Αντίθετα ο τρόπος αντιμετώπισής τους πηγάζει από το πολιτιστικό-αξιολογικό σύστημα της κοινωνίας. Με αυτή την προσέγγιση οι ομοφυλόφιλοι και οι λεσβίες υποφέρουν από ετεροσεξισμό και ομοφοβία –ή αλλιώς ομοφυλοφοβία (...)

Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξε και η ILGA- Europe (International Lesbian & Gay Association), όπου σε έρευνα που διεξήγαγε σε συνεργασία με την ερευνητική ομάδα κοινωνικού αποκλεισμού της International Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer & Intersex Youth and Student Organisation (YGLO), διαπιστώθηκε ότι τα άτομα αυτά νεαρής ηλικίας αντιμετωπίζουν προκαταλήψεις και διακρίσεις σε πέντε καίριους τομείς κοινωνικοποίησης: (α) στην οικογένεια, (β) στο σχολείο, (γ) σε σχέση με τους συνομήλικους, (δ) σε διάφορους τομείς της κοινοτικής ζωής, όπως είναι και η θρησκεία και (ε) στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Βάσει των απαντήσεων των συμμετεχόντων, η πλειοψηφία έχει βιώσει έντονες στερεοτυπικές συμπεριφορές στο σχολείο και στην οικογένεια -61% και 51%, αντίστοιχα- το 38% κάποιο είδος προκατάληψης/ διάκρισης στην κοινότητα και το 30% από τους φίλους του, με το 75% των ερωτηθέντων να υπογραμμίζει το στερεοτυπικό τρόπο προβολής της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας από τα εθνικά τους μέσα ενημέρωσης (Takács,2006:37-40).

Η Kuykendall (2012) εξετάζοντας τον τρόπο διαχείρισης της σεξουαλικής διαφοροποίησης στον χώρο της εκπαίδευσης υπογράμμισε ότι ένα ικανοποιητικό ποσοστό των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών -6 στους 10- δεν νιώθει ασφαλής στο σχολείο. Η

εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από τα περιστατικά bullying που σημειώνονται· 8 στους 10 μαθητές έχουν βιώσει λεκτική παρενόχληση, 4 στους 10 σωματική, ενώ 2 στους 10 έχουν αντιμετωπίσει σωματική επίθεση στο σχολείο. Σε άλλη μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2006, με δείγμα πάνω από 2.250 ατόμων, στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα της Ισλανδίας, πρόκυψε ότι (Glen,2006:12):

- Το 67% είχαν γίνει μάρτυρες περιπτώσεων bullying σε παιδιά με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό.
- Το 48% είχε δεχθεί εκφοβισμό από συμμαθητές του.
- Υπήρξε μία ισχυρή στατιστική συσχέτιση ανάμεσα σε περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων και στην ανάπτυξη αυτοκαταστροφικών-αυτοκτονικών σκέψεων, άγχους, κατάθλιψης, στρες ή ακόμα και απόπειρες αυτοκτονίας.
- Μόνο το 44% δήλωσε ότι έλαβε θετική επιβεβαίωση της ταυτότητάς του ως ΛΟΑΤΚΙ, ενώ μόλις 1 στους 5 αισθάνθηκε ότι ανήκει πλήρως στο σχολικό περιβάλλον.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα πορίσματα της πρώτης έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα σχετικά με τις εμπειρίες μαθητών της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, όπου ανέδειξε την ύπαρξη ενός δυσμενούς κλίματος για την σεξουαλική ετερότητα· πάνω από τα μισά παιδιά (58,1%) ακούνε ομοφοβικά σχόλια από καθηγητές και καθηγήτριες. Εντυπωσιακά είναι και τα ακόλουθα ευρήματα (Ηλιοπούλου και συν.,2018:14):

- Ένα στα τρία παιδιά έχει δεχτεί κάποιας μορφής λεκτικής παρενόχλησης για το σεξουαλικό προσανατολισμό (32,0%), το φύλο (31,1%) και για την έκφραση φύλου του (50,3%). Ένα στα επτά παιδιά έχει δεχτεί κάποιας μορφής σωματική παρενόχληση ή/και σωματική βία, σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό (14,6%), το φύλο (12,6%) και για την έκφραση φύλου του (19,3%). Τέλος, ένα στα τρία ΛΟΑΤΚΙ παιδιά (33,0%) δηλώνει ότι έχει δεχτεί σεξουαλική παρενόχληση.
- Το 27,9% των παιδιών που έχει δεχθεί βία στο σχολείο δεν το έχει αναφέρει, ενώ όσοι το ανέφεραν δηλώνουν ότι η αντιμετώπιση ήταν λίγο (30,8%) ή καθόλου (26,6%) αποτελεσματική.
- Το 65,1% των παιδιών αυτών, δεν έχει ακούσει τίποτα θετικό για την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα σε κάποιο μάθημα του σχολείου, υπογραμμίζοντας παράλληλα –σε

ποσοστό 60,1%- την έλλειψη πληροφοριών για αυτά τα θέματα στα σχολικά τους βιβλία.

- Σε ποσοστό 57,7% τα παιδιά νιώθουν ότι μπορούν δύσκολα να μιλήσουν για τα ζητήματα αυτά στην τάξη, λίγο ή καθόλου άνετα να μιλήσουν στους καθηγητές και τις καθηγήτριές τους (71,9%), και σχεδόν καθόλου άνετα στη διεύθυνση του σχολείου (83,1%).

Η στάση της σχολικής κοινότητας έναντι της σεξουαλικής διαφοροποίησης είναι εφάμιλλη της γενικότερης κοινωνικής αντίδρασης. Όμως ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι πολυδιάστατος· η αναπαραγωγή αυτών των στερεοτυπικών αντιλήψεων εντός των κύκλων της και κυρίως όταν συντελείται σε τόσο ευαίσθητες ηλικίες συντελεί στην ανατροφοδότηση του «φαύλου κύκλου» του αποκλεισμού, δυσχεραίνοντας την πρόσβαση σε θεμελιώδη δικαιώματα για όλα εκείνα τα άτομα που αποκλίνουν από τα «φυσιολογικά» πρότυπα. Ενδεικτικό παράδειγμα, είναι οι εργασιακές δυνατότητες που αντιμετωπίζουν αυτά τα άτομα, με την ταινία Φιλαδέλφεια με τον Τομ Χανκς, να φανερώνει το κλίμα ομοφοβίας που κυριαρχούσε επί δεκαετίες στον εργασιακό χώρο. Στην ταινία, ο Άντριου Μπέκετ, εργάζεται ως δικηγόρος σε μία από τις μεγαλύτερες νομικές εταιρίες της Φιλαδέλφειας και συζητά με τον σύντροφό του, χωρίς ωστόσο να έχει αποκαλύψει την σεξουαλική του ταυτότητα στους συνεργάτες του. Όταν ένα στέλεχος της εταιρείας παρατηρεί ένα μικρό μελάνωμα στο πρόσωπό του, απολύεται, ως συνέπεια της νόσου AIDS.

Η εικόνα αυτή δεν διαφέρει κατά πολύ από την σύγχρονη πραγματικότητα. Άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό υφίστανται συχνά εξευτελιστική συμπεριφορά από τους προϊστάμενους ή τους συναδέλφους τους, το οποίο έχει οδηγήσει ένα σημαντικό ποσοστό αυτών των ατόμων να αποκρύπτει την σεξουαλική τους ταυτότητα, κυρίως φοβούμενο τα αρνητικά σχόλια (Χαμτζούδης,2015). Το γεγονός αυτό έχει άμεσο αντίκτυπο και στην ψυχοσυναισθηματική τους κατάσταση, αφού αποκρύπτοντας την σεξουαλικότητά τους, είναι σαν να αμφισβητούν την ίδια την προσωπικότητα, την ταυτότητά τους. Σε περίπτωση δε που αποκαλυφθεί η σεξουαλική τους ταυτότητα, καλούνται να διαχειριστούν την συμπεριφορά του ετερόφυλου εργατικού δυναμικού η οποία συνοψίζεται ως εξής (Colgan et al,2007:599-600):

- Νευρικήτητα/αμηχανία.
- Αποκλεισμό/σιωπή.

- Άμεσα και έμμεσα ομοφοβικά σχόλια.
- Προσβολές και κακοποίηση.
- Σωματικός και συναισθηματικός εκφοβισμός.

Σύμφωνα με το Network of socio-economic experts in the non-discrimination field (SEN,2010:7-8), καταγράφονται περιπτώσεις ατόμων, όπου όταν αποκαλύφθηκε ότι ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, είδαν να επηρεάζονται οι συνθήκες εργασίας τους, οι ευκαιρίες σταδιοδρομίας, οι δυνατότητες ανέλιξής τους, αλλά και οι μισθοί τους. Ακόμα και παράγοντες όπως το εκπαιδευτικό υπόβαθρο, τα προσόντα και οι επιδόσεις τους δεν αξιολογούνται με τον ίδιο τρόπο, όπως στο ετερόφυλο πληθυσμό. Η εικόνα μάλιστα του trans πληθυσμού παρουσιάζεται πιο δυσσώφνη, μιας μόνο ένα μικρό ποσοστό αυτών των ατόμων φαίνεται να διατηρεί τη θέση εργασίας του έπειτα από την αλλαγή φύλου.

Η κοινωνική αντίδραση βέβαια, ποικίλει από χώρα σε χώρα. Σε μελέτη της FRA (2012) στην Δανία (11%), στην Ολλανδία (11%) και στην Τσεχία (13%) οι ΛΟΑΤΚΙ αντιμετωπίζουν λιγότερες διακρίσεις στο εργασιακό τους περιβάλλον, από εκείνα τα άτομα που εργάζονται στην Κύπρο, τη Λετονία και Λιθουανία (FRA,2015:16). Η «διάσταση» αυτή ανάμεσα στα κράτη-μέλη φανερώνεται και στο Ευρωβαρόμετρο 83,4 (2015), όπου σε ερώτηση για πως θα αισθάνονταν να εργάζονταν με ένα LGBTQI άτομο, οι συμμετέχοντες από τα βόρεια και δυτικά κράτη-μέλη απάντησαν ότι θα αισθάνονταν άνετα, σε αντίθεση με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων από τα ανατολικά και νότια κράτη-μέλη (Eurofound,2016). Ομοίως, στο ειδικό Ευρωβαρόμετρο 437 (2015), σχετικά με τις διακρίσεις στην Ευρώπη το 71% των ερωτηθέντων υποστήριξε ότι τα άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό θα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους ετερόφυλους, το 67% ότι δεν υπάρχει τίποτα κακό σε μία σεξουαλική σχέση μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου και το 61% να δηλώνει ότι θα πρέπει να επιτρέπονται οι γάμοι ομοφυλόφιλων σε όλη την Ευρώπη· οι αρνητικές απαντήσεις κυμάνθηκαν στο 23%, 27% και 33% αντίστοιχα. Οι απαντήσεις αυτές, δείχνουν μία μεταβολή της κοινής γνώμης, ιδίως αν συγκριθούν με το Ευρωβαρόμετρο του 2006, όπου το 44% των συμμετεχόντων είχε δηλώσει ότι οι γάμοι ομοφυλοφίλων θα πρέπει να επιτρέπονται σε όλη την Ευρώπη, ενώ το 49% είχε διαφωνήσει.

Η ανωτέρω εικόνα, πέρα από την έλλειψη ενημέρωσης, θα μπορούσε να ερμηνευτεί και από την απουσία ενός πλαισίου πολιτικής αναγνώρισης, αλλά και

προστασίας αυτών των ατόμων. Είναι γεγονός ότι σε ορισμένες χώρες έχουν υπάρξει θετικές εξελίξεις ως προς την αποκατάσταση του φύλου σε επίσημα έγγραφα, ενώ άλλα κράτη-μέλη είτε αποφεύγουν να εστιάσουν σε αυτά τα ζητήματα, είτε προχωρούν σε «πρόχειρες» λύσεις που δεν απαντούν στο πρόβλημα. Από το 2011 στην Βουλγαρία, όταν ένα νέο πιστοποιητικό γέννησης εκδοθεί, το παλιό είναι ακυρωμένο, με τις πληροφορίες για το πρώην φύλο να μην ορατές. Στην Πορτογαλία με τον Ν.7/2011 έπειτα από την αλλαγή φύλου, μόνο τα ενδιαφερόμενα μέλη, οι νόμιμοι κληρονόμοι, οι δικαστικές και αστυνομικές αρχές μπορούν να ζητήσουν πλήρη πιστοποιητικά και αντίγραφά τους (FRA,2015).

Υπάρχουν επίσης, αισθητές διαφορές μεταξύ των κρατών-μελών σχετικά με το γάμο και την υιοθεσία παιδιών από ομοφυλόφιλα ζευγάρια. Η Ολλανδία ήταν η πρώτη χώρα που έδωσε πλήρη δικαιώματα γάμου, για όλα τα ζευγάρια, χωρίς καμία διάκριση -1/4/2001. Παράλληλα επιτρέπει μετά από τρία χρόνια κοινής ζωής στα ομοφυλόφιλα ζευγάρια να προχωρήσουν σε αίτηση για δικαστική έγκριση υιοθεσίας, καταργώντας όλες τις νομικές ασάφειες ή κενά σχετικά με τις κληρονομίες, τις συντάξεις, τη φορολογία και τα διαζύγια (EPRS,2015:5). Άλλες χώρες είναι το Βέλγιο (2003), με βασική εξαίρεση ότι δεν υποστηρίζεται η κοινή υιοθεσία, ούτε του παιδιού της συντρόφου, η Ισπανία (2005), η Σουηδία (2009), η Ισλανδία (2010), η Δανία (2012)-είναι η πρώτη χώρα που από το 1989, παρείχε ίδια δικαιώματα με τον πολιτικό γάμο, σε αναγνωρισμένα ομόφυλα ζευγάρια, με τη μορφή του συμφώνου συμβίωσης, η Γαλλία (2013), το Ηνωμένο Βασίλειο (Αγγλία, Ουαλία,2013, Σκωτία,2014), το Λουξεμβούργο (2015), η Φινλανδία και η Γερμανία, από το 2017. Εκτός από την Ευρώπη ο γάμος μεταξύ ομοφυλόφιλων ζευγαριών έχει επικυρωθεί σε δεκατέσσερις αμερικανικές πολιτείες, στο Καναδά (2005), στην Αργεντινή (2010) και στο Μεξικό (2009)- αν και αποτελεί μία ιδιόζουσα περίπτωση, αφού τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια μπορούν να παντρευτούν μόνο στη πόλη του Μεξικού.

Στον αντίποδα αυτών των περιπτώσεων, υπάρχουν χώρες που όχι μόνο αποδοκιμάζουν, αλλά και καταδικάζουν την ομοφυλοφιλία. Στο Κατάρ, όπως και στα περισσότερα κράτη της Αφρικής η ομοφυλοφιλία θεωρείται εγκληματική συμπεριφορά και τιμωρείται με ποινή φυλάκισης. Στο Ιράν η ομοφυλοφιλική ταυτότητα είναι καταδικαστέα, με την ποινή να κυμαίνεται από 31 έως 74 ραβδισμούς. Στην Ευρώπη, η Ιταλία και η Βουλγαρία αποτελούν τις χώρες στις οποίες γίνονται λιγότερο σεβαστά τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων, ενώ στην

Ρωσία, οποιαδήποτε «ομοφυλοφιλική έκφραση» θεωρείται παράνομη (newpost,2013, Σωτήρχου,2017,EPRS,2015:5).

Οι επιπτώσεις του στίγματος στην ψυχική υγεία

Είναι γεγονός ότι η εχθρική κοινωνική αντίδραση απέναντι στην σεξουαλική διαφοροποίηση δημιουργεί ένα πλήθος αρνητικών συναισθημάτων σε αυτά τα άτομα, όπου ο φόβος και η ενοχή για την εικόνα τους, εναλλάσσεται με εκείνο του μίσους για τον εαυτό τους. Παράλληλα, φαινόμενα όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός ή και ο «στιγματισμός» τους από διάφορα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, επιβαρύνει περαιτέρω την ψυχοσυναισθηματική τους κατάσταση, «πλήττοντας» την αυτοεικόνα και την αυτοεκτίμησή τους, με συνέπεια να οδηγούνται στην εσωστρέφεια και στην κοινωνική αποξένωση. Είναι άλλωστε ενδεικτικός ο τρόπος προβολής του AIDS στις αρχές της δεκαετίας του 1980 που συνέβαλε στον στιγματισμό της ομοφυλοφιλίας, όταν εφημερίδες της εποχής κυκλοφορούσαν με πηχυαίους τίτλους «Κήρυξαν τον πόλεμο ενάντια στη φύση και τώρα η φύση απαιτεί την τιμωρία τους» (Thio,2003:564).

Τα «περιέργα βλέμματα» από το κοινωνικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με την αναπαραγωγή στερεοτυπικών αντιλήψεων επηρεάζουν δυσμενώς την πρόσβαση αυτών των ατόμων σε διάφορες διαστάσεις της κοινωνικής ζωής, ακόμα και σε δομές υγείας, το οποίο είναι πιθανόν να στοιχήσει την ίδια την ζωή τους. Υπάρχουν καταγγελίες για ιατρικό εκφοβισμό, μέσω υποτιμητικών σχολίων και καταπάτησης του δικαιώματος για αυτοπροσδιορισμό, ιδίως στο τρανς πληθυσμό, με άλλους να καταγγέλλουν ότι η κοινοποίηση του σεξουαλικού προσανατολισμού τους, είχε ως συνέπεια την διεξαγωγή επιπλέον εξετάσεων, οι οποίες δεν προβλέπονταν για τον υπόλοιπο πληθυσμό. Οι συνθήκες αυτές, έχουν αντίκτυπο στην πρόληψη, αφού ένα ικανοποιητικό ποσοστό αυτών των ατόμων φοβούμενοι την στάση του ιατρικού προσωπικού δεν καταφεύγουν σε ιατρικές εξετάσεις, με αποτέλεσμα την αύξηση κρουσμάτων του AIDS και άλλων λοιμώξεων, όπως και στην απόφασή τους να καταγγείλουν ένα περιστατικό κακοποίησης εναντίον τους (Μοσχοβάκου,Νιάνη, 2018:103-106).

Οι σεξουαλικές μειονότητες φαίνεται να αναφέρουν κακή ή μέτρια κατάσταση της υγείας τους σε σχέση με τον ετερόφυλο πληθυσμό. Υπάρχουν δε ορισμένες

ιατρικές παθήσεις, που είναι πιο διαδεδομένες στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, όπως η υψηλή συχνότητα εμφάνισης παχυσαρκίας μεταξύ των λεσβιών, αλλά και τα αυξημένα ποσοστά επιπολασμού HIV μεταξύ του πληθυσμού των αντρών που έχουν σεξουαλικές σχέσεις με άντρες (Backman,2016). Στην Ελλάδα το 2016 δηλώθηκαν 616 νέες διαγνώσεις HIV, εκ των οποίων 508 (82,5%) αφορούσαν σε άνδρες, 107 (17,4%) σε γυναίκες και 1 (0,1%) σε διεμφυλικό άτομο. Ειδικότερα, το 45,6% των περιστατικών που διαγνώστηκαν, αφορούσαν σε μεταδόσεις μέσω σεξουαλικής επαφής μεταξύ ανδρών, το 19,5% ανέφεραν ότι μολύνθηκαν μέσω ετεροφυλοφιλικής σεξουαλικής επαφής, στο 13,1% οι μολύνσεις σχετίζονταν με ενδοφλέβια χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, ενώ στο 21,3% των περιπτώσεων δεν έχει προσδιοριστεί ο τρόπος μετάδοσης του ιού (ΚΕΕΛΠΝΟ,2016:4). Ανάλογη εικόνα παρουσιάζουν τα δεδομένα και σε άλλες χώρες, με τους ομοφυλόφιλους και τους αμφιφυλόφιλους άνδρες να συνεχίζουν να διατρέχουν υψηλό κίνδυνο μόλυνσης από τον ιό. Στις Η.Π.Α. το 2014, αντιπροσώπευαν περίπου το 70% των νέων μολύνσεων από τον ιό HIV, ενώ το 2015 αντιπροσώπευαν το 55%, από τους οποίους το 39% ήταν Αφροαμερικανοί, το 31% λευκοί και το 24% Ισπανόφωνοι/Λατίνοι (CDC,2015).

Πίνακας 1. Περιστατικά HIV λοίμωξης κατά κατηγορία μετάδοσης και κατά φύλο στην Ελλάδα, κατά την περίοδο: 1/1/2016 - 31/12/2016 (πηγή: ΚΕΕΛΠΝΟ,2016:5).

Κατηγορία μετάδοσης	Άνδρες (Males) N (%)	Γυναίκες (Females) N (%)	Σύνολο (Total) N (%)	Transmission mode
Σεξουαλική επαφή μεταξύ ανδρών	280 (55,1)	0 (0,0)	281 (45,6)	Sex between men
Ετεροφυλοφιλική σεξουαλική επαφή	49 (9,6)	71 (66,4)	120 (19,5)	Heterosexual contact
Ενέσιμη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών	65 (12,8)	16 (15,0)	81 (13,1)	Injecting drug use
Πολυμεταγγιζόμενοι/ες με παράγωγα αίματος	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	Haemophiliacs/Individuals with coagulation disorder
Μετάγγιση	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	Transfusion
Κάθετη μετάδοση	2 (0,4)	1 (0,9)	3 (0,5)	Mother to child
Ακαθόριστο	112 (22,0)	19 (17,8)	131 (21,3)	Undetermined
Σύνολο	508 (100)	107 (100)	616 (100)	Total

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τα άτομα αυτά καθίσταται ιδιαίτερα «ευάλωτα» στην ανάπτυξη ψυχικών και συναισθηματικών διαταραχών. Μελετητές επισημαίνουν ότι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες διατρέχουν υψηλό κίνδυνο να αντιμετωπίσουν ψυχολογικά προβλήματα, εξαιτίας των εγκλημάτων μίσους, απόρριψης, διακρίσεων και

ομοφοβίας που βιώνουν. Είναι εξίσου πιθανόν, κατά την προσβολή τους από τον ιό HIV να βιώσουν το «σύνδρομο πολλαπλής απώλειας», κυρίως λόγω της στάσης των φίλων και συνεργατών τους (Scott et al,2004:14).

Στην πραγματικότητα, οι επιπτώσεις αυτές είναι ακόμη σφοδρότερες για τα νέα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, όπου στην πλειοψηφία τους μοιάζουν «αβοήθητοι», δίχως την ύπαρξη ενός υποστηρικτικού οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος, ώστε να μιλήσουν, αλλά και να ενημερωθούν για τα θέματα που τους απασχολούν, με συνέπεια την εκδήλωση εσωστρέφειας και αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών -το 13,9% των νέων ομοφυλοφίλων ανδρών είναι πιθανότερο να προσπαθήσουν να αυτοκτονήσουν από ότι οι ετεροφυλόφιλοι συνομήλικοι τους (Scott et al,2004:14). Σε έρευνα μάλιστα που διενεργήθηκε στην Β. Ιρλανδία, στην οποία εξετάστηκαν οι ανάγκες ψυχικής υγείας νεαρών ομοφυλόφιλων ατόμων, διαπιστώθηκε ότι το 32% των συμμετεχόντων αντιμετώπιζε μία πιθανή ψυχιατρική διαταραχή, το 34% είχε διαγνωστεί με κάποιο είδος ψυχικής ασθένειας στο παρελθόν, το 27% είχε αποπειραθεί να αυτοκτονήσει, το 31% είχε βλάψει τον εαυτό του και το 71% είχε αυτοκτονικές σκέψεις. Επιπλέον, το 80% των ερωτηθέντων που είχε αναπτύξει αυτοκτονικές σκέψεις, απάντησαν ότι οφείλονταν στην έλξη που ένιωθαν για το ίδιο φύλο (Takács,2006:29).

Υψηλά ποσοστά αυτοκτονιών παρουσιάζει και ο trans πληθυσμός. Οι Tebbe και Moradi (2016:529) διερευνώντας τον κίνδυνο αυτοκτονίας στον trans πληθυσμό, αποκάλυψε υψηλά ποσοστά κατάθλιψης και κινδύνου αυτοκτονίας στο δείγμα. Το 71,9% του δείγματος ανέφερε ότι έχει σκεφτεί την αυτοκτονία το τελευταίο έτος, ενώ το 28,1% ότι έχει προσπαθήσει να αυτοκτονήσει τουλάχιστον μία φορά στη διάρκεια της ζωής τους. Με στόχο να αντιμετωπίσουν την συναισθηματική τους φόρτιση τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας είναι πιθανόν να καταφύγουν στην χρήση ουσιών. Σύμφωνα με τους Hughes και Eliason, οι ομοφυλόφιλοι παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό, στην χρήση ινδικής κάνναβης και κοκαΐνης, καθ' όλη την ζωή τους αλλά και υψηλή κατανάλωση ουσιών όπως είναι οι αμφεταμίνες, ιδίως τα νεότερα άτομα. Οι λεσβίες και αμφισεξουαλικές γυναίκες από την άλλη, παρουσιάζουν υψηλότερη κατανάλωση αλκοόλ σε σχέση με τον αντίστοιχο ετερόφυλο πληθυσμό, καθώς και διάφορα προβλήματα που σχετίζονται με αυτή την χρήση (Scott et al,2004:16).

Η κατάσταση στην Ελλάδα

Τα τελευταία χρόνια έχουν σημειωθεί σημαντικά βήματα προόδου για την αναγνώριση, αλλά και για την προστασία των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας στην χώρα, το οποίο και εμφανίζεται στην έκθεση του ILGA-Europe (2016), όπου η Ελλάδα κατατάχθηκε το 2016 στην 15η θέση από τις 49 χώρες στην Ευρώπη, παρουσιάζοντας εντυπωσιακή βελτίωση των δικαιωμάτων τους. Σε αυτό συντέλεσαν οι νομοθετικές πρωτοβουλίες που υπήρξαν, όπως ο Ν.4491/2017, που έχει ήδη αναφερθεί, καθώς και ο Ν.4538/2018 όπου στο αρ.8 δίνεται η δυνατότητα αναδοχής παιδιών σε ομόφυλα ζευγάρια.

Στην χώρα η ομοφυλοφιλία αναγνωρίζεται από το 1951, με την πρώτη εθνική νομοθετική πρόβλεψη για την προστασία του σεξουαλικού προσανατολισμού να θεσπίζεται το 2005. Με τον Ν. 3304/2005, με τίτλο «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού», προσαρμόστηκε ουσιαστικά η ελληνική νομοθεσία στις Κοινοτικές Οδηγίες 2000/43/EK και 2000/78/EK. Ακολούθησε ο Ν. 3769/2009 περί «Εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών και άλλες διατάξεις», με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου. Ορόσημο ωστόσο για την ελληνική ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα θεωρείται η νομιμοποίηση του συμφώνου συμβίωσης το 2015 (Χαμτζούδης, 2015:32-37). Στη συνέχεια υπήρξαν και άλλες πρωτοβουλίες ιδίως από ιδιωτικούς φορείς, επιδιώκοντας την ενημέρωση της ελληνικής κοινωνίας για θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, στοχεύοντας στην καταπολέμηση χρόνιων εδραιωμένων αντιλήψεων και φαινομένων στιγματισμού.

Παρά τις παραπάνω προσπάθειες, η ελληνική κοινωνία παραμένει καχύποπτη απέναντι σε ζητήματα σεξουαλικής διαφοροποίησης, ενώ η στάση διάφορων φορέων, όπως εκπροσώπων της Εκκλησίας και κάποιων εκλεγμένων βουλευτών πολιτικών κομμάτων της ελληνικής Βουλής, εντείνουν το κοινωνικό κλίμα φόβου και καχυποψίας. Σύμφωνα με το δίκτυο καταγραφής περιστατικών ρατσιστικής βίας, από το 2012 μέχρι σήμερα, παρατηρείται μία συστηματική καταγραφή ρατσιστικών περιστατικών, της οποίας η αντιπροσωπευτικότητα αμφισβητείται, εξαιτίας ενός

αξιοσημείωτου ποσοστού αυτών των ατόμων, που από φόβο, κυρίως, επιλέγει να μην μιλήσει. Το 2017 δε, οι επιθέσεις κατά ατόμων ΛΟΑΤΚΙ ήταν αριθμητικά περισσότερες από τις υπόλοιπες ρατσιστικές επιθέσεις, αλλά παρουσίαζαν μικρή μείωση σε σχέση με το 2016. Από τα 47 περιστατικά κατά ΛΟΑΤΚΙ, στα 29 περιστατικά, τα θύματα στοχοποιήθηκαν λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, με την πλειοψηφία των θυμάτων (17) να ήταν ηλικίας 20-30 ετών. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα δεδομένα της FocusBari (2015), βάσει των οποίων το 76% των συμμετεχόντων υποστήριξε την αποδοχή της ομοφυλοφιλίας στην χώρα. Το 56% τέθηκε υπέρ του δικαιώματος του πολιτικού γάμου στα ομόφυλα ζευγάρια, ενώ μόλις το 30% απάντησε θετικά στο δικαίωμα υιοθεσίας στα ομόφυλα ζευγάρια.

Συνοψίζοντας, η ελληνική κοινωνία μοιάζει διφορούμενη απέναντι σε ζητήματα σεξουαλικής διαφοροποίησης, με τις νεαρές ηλικίες να παρουσιάζονται πιο ανεκτικοί, σε αντίθεση με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Οι λόγοι αυτής της διάστασης βρίσκονται στην ίδια την δομή της ελληνικής κοινωνίας, η οποία παραμένει σε μεγάλο βαθμό συντηρητική, όπου πρωτογενείς φορείς κοινωνικοποίησης συνεχίζουν να ασκούν σημαντική επιρροή στην διαμόρφωση στάσεων και προτύπων. Δεν πρέπει όμως, να υποβαθμίζεται και ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τα οποία δίνουν «φωνή» σε αποκλίνουσες ομάδες, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.

Συμπέρασμα

Το ζήτημα της σεξουαλικής ποικιλομορφίας αποτελεί ένα ανθρώπινο δικαίωμα, ισοδύναμο με άλλες ατομικές ελευθερίες. Με αυτή την έννοια το άτομο θα πρέπει να μπορεί να εκφράζει ελεύθερα την σεξουαλικότητά του, δίχως να φοβάται την κοινωνική αντίδραση. Η απόκρυψη ή και η άρνηση της σεξουαλικής ταυτότητας, συνιστά μία άλλη μορφή άρνησης του εαυτού και της προσωπικότητας, με δυσμενείς επιπτώσεις σε ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο.

Είναι γεγονός ωστόσο, ότι η σεξουαλικότητα παραμένει ένα θέμα ταμπού για τις περισσότερες κοινωνίες, άρρητα συνδεδεμένο με χρόνιες προκαταλήψεις και στερεότυπα, περί αρρενωπότητας και θηλυκότητας. Η ετεροφυλία συνεχίζει να συνιστά την σωστή αποδεκτή σεξουαλική συμπεριφορά, που «πηγάζει» σε βιολογικές και κοινωνικές ερμηνείες, δημιουργώντας αντίστοιχους κοινωνικούς

ρόλους και στα δύο φύλα. Αυτή άλλωστε, η ερμηνεία της σεξουαλικότητας είναι ουσιαστικά εκείνη που μας επιτρέπει να αντιληφθούμε και την κοινωνική της κατασκευή.

Η κοινωνική ταυτότητα, η οποία μας κατατάσσει, αλλά και μας καθορίζει εντός του κοινωνικού χώρου, διαμορφώνεται μέσα από μία διπλή διάσταση: την δυνητική, η οποία αφορά στο πως βλέπει το εκάστοτε άτομο τον εαυτό του και την ταυτότητά του και την πραγματική, στο πως βλέπουν το άτομο οι «άλλοι» (Αλεξιάς,2011:148). Η σεξουαλική ταυτότητα υπόκειται ακριβώς σε αυτή την διαδικασία, όπου πέρα της βιολογικής της ερμηνείας, είναι η καθημερινή διαντίδραση εκείνη που της προσδίδει νόημα και ερμηνεία. Στην πραγματικότητα τα άτομα μοιάζουν «εγκλωβισμένα» ανάμεσα σε συλλογικές και ατομικές ταυτότητες.

Κάθε χρόνο, ένα μεγάλο ποσοστό αυτών των ατόμων φοβούμενο την αντίδραση του οικογενειακού και φιλικού του περιβάλλοντος για την σεξουαλικότητά του, αποπειράται να αυτοκτονήσει ή προχωρά σε αυτοτραυματισμούς, προκειμένου να «τιμωρήσει» τον εαυτό για την έλξη που νιώθει για άτομα του ίδιου φύλου. Αυτό οφείλεται στην ψυχοσυναισθηματική φόρτιση που βιώνουν, εξαιτίας της αμφισβήτησης της σεξουαλικής ταυτότητας που υφίστανται. Ανάλογες είναι οι επιπτώσεις και σε εκείνα τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα που επιλέγουν να «κρύψουν» την σεξουαλική τους ταυτότητα, προκειμένου να αποφύγουν τα «περίεργα βλέμματα», τα επικριτικά-ίσως και προσβλητικά σχόλια- αλλά και τις αδιάκριτες ερωτήσεις, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη ψυχοσυναισθηματικών διαταραχών.

Αυτοκτονίες, κατάθλιψη, χρήση ουσιών, χαμηλή αυτοεκτίμηση και διάφορα άλλα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας, είναι ορισμένες από τις διαταραχές που αντιμετωπίζουν τόσο τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, όσο και οι οικογένειές τους, εξαιτίας του στίγματος. Επιπλέον, ένα ικανοποιητικό ποσοστό αυτών των ατόμων γίνονται καθημερινά αποδέκτες λεκτικών και σωματικών επιθέσεων, τα οποία επιβαρύνουν περαιτέρω την ψυχοσυναισθηματική τους κατάσταση, με τις επιπτώσεις να είναι ακόμα σφοδρότερες για τα νεότερα μέλη αυτής της κοινότητας. Οι νέοι, εκτός από τις αλλαγές που βιώνουν και την ψυχοσυναισθηματική τους κατάσταση, καλούνται ταυτόχρονα να αντιμετωπίσουν και να επιβιώσουν σε ένα μη υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον, σε ένα εχθρικό σχολικό περιβάλλον, αποξενωμένοι, δίχως να μπορούν να απευθυνθούν κάπου, να μιλήσουν για τα προβλήματά τους ή και να ενημερωθούν για τα δικαιώματά τους.

Τα παραπάνω υποδηλώνουν την ανάγκη για την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση της κοινής γνώμης ενάντια σε ζητήματα σεξουαλικής ταυτότητας, το οποίο προϋποθέτει την θέσπιση νόμων για τα δικαιώματα αυτών των ατόμων, που θα οδηγήσει στην αναγνώριση, αλλά και στην πρόσβασή τους σε μέτρα κοινωνικής πρόνοιας. Σε κάθε κοινωνικό πλαίσιο, η κρατική πολιτική θα πρέπει να λάβει τα απαραίτητα μέτρα, ώστε σε χώρους καθοριστικούς για την κοινωνική τους ένταξη, όπως είναι η εκπαίδευση, να παρέχεται ένα υποστηρικτικό, συμβουλευτικό πλαίσιο. Οι υπηρεσίες αυτές θα εξασφαλίζουν την απαραίτητη ψυχосоυναισθηματική υποστήριξη και πληροφόρηση σε αυτά τα άτομα και στις οικογένειές τους, βοηθώντας τους αφενός, να αντιληφθούν αυτές τις αλλαγές που βιώνουν και αφετέρου, να επανενταχθούν στο κοινωνικό περίγυρο. Εξίσου καθοριστικός είναι και ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τα οποία μπορούν να συμβάλλουν στην διαχείριση του στίγματος και των στερεοτυπικών αντιλήψεων, μέσω της πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης.

Όσον αφορά την κατάσταση στην χώρα δεν μπορούν να υποβαθμιστούν οι σημαντικές νομοθετικές πρωτοβουλίες που έχουν υπάρξει. Τα τελευταία χρόνια, ιδίως, έχουν πραγματοποιηθεί «άλματα» προόδου στην αναγνώριση και παροχή δικαιωμάτων, δίχως αυτό να σημαίνει την πραγματική διαχείριση ομοφοβικών αντιλήψεων. Οι αντιδράσεις εκ μέρους κληρικών και μητροπολιτών της ελληνικής Εκκλησίας, σε συνδυασμό με ομοφοβικές δηλώσεις εκλεγμένων βουλευτών του ελληνικού κοινοβουλίου, αλλά και πηχυαίων τίτλων σε ορισμένα ακραία μέσα ενημέρωσης συντελούν στην διαιώνιση στερεοτυπικών αντιλήψεων, παρεμποδίζοντας την πρόσβαση αυτών των ατόμων σε διάφορους φορείς της κοινωνικής ζωής, ακόμα και στα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Η εφαρμογή του αντιρατσιστικού νόμου, καθώς και οι καταδίκες που επέφερε αποτελούν μία «απάντηση» σε αυτές τις στερεοτυπικές αντιλήψεις και κυρίως στην αναπαραγωγή αυτού του ομοφοβικού κλίματος. Απαιτούνται επιπλέον πρωτοβουλίες, για να μπορέσει να καταλάβει η ελληνική κοινή γνώμη την έννοια της σεξουαλικής ποικιλομορφίας και την σημασία ελεύθερης έκφρασής της, που εντάσσονται στο χώρο της εκπαίδευσης και δη από την προσχολική ηλικία.

Βιβλιογραφία

- Athensvoice (2019), *Βατικανό: Η ταυτότητα φύλου δεν μπορεί να είναι «ρευστή»*, 11.6.2019. Διαθέσιμο στο https://www.athensvoice.gr/world/553510_vatikano-i-taytotita-fyloyden-mporei-na-einai-reysti.
- Backman, S. (2016), *Μία άδικη πραγματικότητα: Οι ανισότητες υγείας που αντιμετωπίζουν τα άτομα ΛΟΑΤ*, 13/7/2016. Διαθέσιμο στο <https://goo.gl/ChLDmR>.
- Baker, D.P., Jones, D.P. (1993), *Creating Gender Equality: Cross-national Gender Stratification and Mathematical Performance*, *Sociology of Education*, 66: 91-103.
- Barry, B. (1998), *Social exclusion, social isolation and the distribution of income*, CASEpaper, CASE/12. Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics and Political Science.
- Bradbard, M. R., Martin, C. L., Endsley, R. C., Halverson, C. F. (1986), *Influence of sex stereotypes on children's exploration and memory: A competence versus performance distinction*. *Developmental Psychology*, 22:481-486.
- CDC (2015), *Diagnoses of HIV Infection in the United States and Dependent Areas*, *HIV Surveillance Report* 27. Διαθέσιμο στο <https://www.cdc.gov/hiv/pdf/library/reports/surveillance/cdc-hiv-surveillance-report-2015-vol-27.pdf>.
- Colgan, F., Creegan, C., McKearney, A., Wright, T. (2006), *Equality and diversity policies and practices at work: lesbian, gay and bisexual workers*, *Equal Opportunities International*, 26:590-609.
- Enikos.gr (2019), *Καταγγελία για τον Αμβρόσιο: Ήθελε να διώξει ηλικιωμένο από γηροκομείο γιατί είναι ομοφυλόφιλος*, 20.2.2019. Διαθέσιμο στο <http://www.enikos.gr/society/627765/katangelia-gia-ton-amvrosio-ithele-na-dioxei-ilikiomeno-apo-giok>.
- EPRS (2015), *Briefing: The rights of LGBTI people in the European Union*, May 2015. Διαθέσιμο στο <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-557011-Rights-LGBTI-people-EU-FINAL.pdf>.
- Eurofound (2016), *Working life experiences of LGBT people and initiatives to tackle discrimination*, 13/05/2016. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/2J3qTj1>.
- FAIR (1996), *Pat Buchanan in His Own Words*, 26/02/1996, <http://fair.org/press-release/pat-buchanan-in-his-own-words/>.
- FocusBari (2015), *Έρευνα κοινής γνώμης για τα ΛΟΑΤ δικαιώματα*, Μάιος 2015. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/2KEiDZZ>.

- FRA (2015), *Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU- Comparative legal analysis: Update 2015*, Luxembourg: European Union Agency for Fundamental Rights.
- Fraser, N. (1997), *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*, New York & London: Routledge.
- Freud, S. (2010), *Εισαγωγή στην Ψυχανάλυση*, Τόμος Β', Αθήνα: Γκοβόσσης-ΤΟ ΒΗΜΑ.
- Giddens, A. (2002), *Κοινωνιολογία*, Αθήνα: Gutenberg.
- Glen (2006), *Being LGBT in school: a resource for post-primary schools to prevent homophobic and transphobic bullying and support LGBT students*. Διαθέσιμο στο <https://www.education.ie/en/Publications/Education-Reports/Being-LGBT-in-School.pdf>.
- Hughes, M., Kroehler, C. J. (2007), *Κοινωνιολογία: Οι βασικές έννοιες*, Αθήνα: Κριτική.
- ILGA-Europe Rainbow Map- May 2016. Διαθέσιμο στο https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/side_a_rainbow_europe_map_2016_a3_small.pdf.
- In.gr (2018), *Ο Αμβρόσιος, το κήρυγμα μίσους και τα μηνύματα στην κοινωνία*, 19.3.2018. Διαθέσιμο στο <https://www.in.gr/2018/03/19/greece/o-ambrosios-to-kirygma-misoys-kai-ta-minymata-stin-koinwnia/>.
- Jenkins, R. (2008), *Social Identity*, London: Routledge.
- Kuykendall, S. (2012), *Bullying*, United States of America: Greenwood.
- Lavee, Y. (1991), Western and non-western human sexuality: Implications for clinical practice, *Journal of Sex & Marital Therapy*, 17:203-213.
- Lawrence, A. P., Oliver, P. J. (1999), *Θεωρίες προσωπικότητας: Έρευνα και εφαρμογές*, Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Lorber, J. (1994), *Paradoxes of Gender*, London: Yale University Press.
- Mathieu, N-C. (2005), Sexual, Sexed and Sex-Class Identities: Three Ways of Conceptualising the Relationship Between Sex and Gender, in D. Leonard and L. Adkins (eds.), *Sex in Question: French materialist feminism* (pp43-72), London: Taylor & Francis.
- Newspost.gr (2017), *Ποιες χώρες είπαν «ναι» στον γάμο των ομοφυλοφίλων*, 27/06/2013. Διαθέσιμο στο <http://newspost.gr/kosmos/207558/roies-xores-eipan-nai-ston-gamoton-omofylofilon>.
- Protothema.gr (2017), *Με αγρυπνία «απαντά» στο Gay Pride της Θεσσαλονίκης ο Μητροπολίτης Άνθιμος*, 18.6.2017. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/2FwvVDR>.
- Protothema.gr (2019), *Ένοχος ο Μητροπολίτης Αμβρόσιος για το «φτύστε» τους ομοφυλόφιλους*, 28.1.2019. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/2ZKDbUc>.

- Scott SD, Pringle A., and Lumsdaine C. (2004) *Sexual Exclusion: Homophobia and Health Inequalities: A Review of Health Inequalities and Social Exclusion experienced by Lesbian, Gay and Bisexual People*. London: UK Gay Men's Health Network.
- SEN (2010), *The Situation of LGBT Groups in the Labour Market in European Member States, Synthesis report 2010*, Human European Consultancy & ÖSB Consulting GmbH.
- Special Eurobarometer 437 (2015), *Discrimination in the EU in 2015*, European Union.
- Stryker, S. (2008), *Transgender History*, Berkeley: Seal Press.
- Takács, J (2006), *Social exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe*, ILGA-Europe.
- Tebbe, A.E., Moradi, B. (2016), *Suicide Risk in Trans Populations: An Application of Minority Stress Theory*, *Journal of Counseling Psychology*, 63:520-533.
- Thio, A. (2003), *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά*, Αθήνα: Έλλην.
- Αλεξιάς, Γ. (2011), *Κοινωνιολογία του Σώματος. Από τον «άνθρωπο του Νεάντερνταλ» στον «εξολοθρευτή»*, Αθήνα: Πεδίο.
- Γκότοβος, Α. (2002), *Εκπαίδευση και Ετερότητα: Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δραγώνα, Θ. (2001), *Κοινωνικές ταυτότητες/ετερότητες στο Θ.Δραγώνα, Ε. Σκούρτου, Α.Φραγκουδάκη (επιμ.), Κοινωνικές ταυτότητες/ετερότητες-Κοινωνικές ανισότητες, Διγλωσσία και Σχολείο*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Δραγώνα, Θ. (2007), *Ταυτότητα και Εκπαίδευση*, Κλειδιά και Αντικλειδιά: Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- ΕΕΔΑ (2017), *Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας: Ετήσια Έκθεση 2017*. Διαθέσιμο στο <https://goo.gl/sTbxek>.
- Ηλιοπούλου, Χ., Νικολακάκης, Ν., Διακουμάκου, Φ., Γραμμενίδης, Κ. (2018), *Πρώτη Πανελλαδική Έρευνα για το Σχολικό Κλίμα: Οι εμπειρίες της ΛΟΑΤΚ μαθητικής κοινότητας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Αθήνα: Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. Διαθέσιμο στο <https://goo.gl/JT4gip>.
- Ισακίδου, Γ. (2016), *Η διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου*, *ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ*, 53: 40-47.
- ΚΕΕΛΠΝΟ (2017), *Επιδημιολογική Επιτήρηση της HIV/AIDS λοίμωξης στην Ελλάδα-Δηλωθέντα Στοιχεία έως 31.12.2016*. Διαθέσιμο στο http://www.keelpno.gr/Portals/0/%CE%91%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1/HIV/2017/epidemiologiko_2016.pdf.
- Μαζηρίδου, Ε. (2007), *Ταυτότητες φύλου στην οικογένεια: γονεϊκές πεποιθήσεις και πρακτικές και η υποκειμενική εμπειρία του ανδρισμού και της θηλυκότητας εκ μέρους των*

εφήβων, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Μοσχοβάκου, Ν., Ντάνη, Σ. (2018), *Διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού: δεδομένα, θεσμικό πλαίσιο και ποιοτική διερεύνηση*, Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Ν.4491/2017: Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου - Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/838>.

Ν.4538/2018: Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο <https://www.taxheaven.gr/laws/law/index/law/876>.

Σωτήρχου, Δ. (2017), *LGBT : Νομική προσέγγιση των δικαιωμάτων και των παραβιάσεων εις βάρος των lgbt πολιτών, θεσμική προστασία, νομικό καθεστώς ανά χώρα και στατιστικά δεδομένα*, 12/10/2017. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/2TWr2th>.

Χαμτζούδης, Ν. (2015), *Η νομική προστασία του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου: καταπολεμώντας τις διακρίσεις, τα εγκλήματα μίσους και τη ρητορική μίσους*, Αθήνα: Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. Διαθέσιμο στο <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2016/06/Nomikos-Odigos-Pes-to-S-Emas.pdf>. Αυγή, 2013. Τα άτομα με αναπηρία βιώνουν τη χειρότερη μεταπολεμική κρίση. 3 Δεκεμβρίου.